

**CATALUNYA (2010-2017):
NACIÓ, NACIONALISME REPUBLICÀ I
COMUNITAT IMAGINADA**

Estudiant: Joan Batlle Vives

Tutora: Alba Torrents González

Màster: Filosofia per als Reptes Contemporanis (Treball final de
màster Reptes sociopolítics)

Data de lliurament: 23 gener 2023

ÍNDEX

RESUM	3
PARAULES CLAU.....	5
INTRODUCCIÓ	5
FONAMENTACIÓ TEÒRICA I CONCEPTUAL	10
BREU RECORREGUT HISTÒRIC.....	12
NACIÓ I NACIONALISME: DE ROUSSEAU A ANDERSON	13
MARX I LA QÜESTIÓ NACIONAL	17
BENEDICT ANDERSON I LA CONSCIÈNCIA NACIONAL.....	20
EL NACIONALISME EN EL SEGLE XIX.....	22
NACIONALISME I INDEPENDENTISME: APLICACIONS AL PROCÉS CATALÀ	24
DEL REPUBLICANISME EN EL PROCÉS CATALÀ	26
L'OPCIÓ FEDERALISTA I CATALUNYA	30
ESTAT-NACIÓ I TERRITORI	33
CONCLUSIONS.....	35
BIBLIOGRAFIA	38

RESUM

En el període que va del 2010 fins ara mateix s'han publicat molts llibres i diversos articles relacionats amb el procés independentista català, seguint el curs dels esdeveniments o tanmateix explicant l'actuació dels que han estat els seus dirigents i/o protagonistes principals, però, són pocs els assajos històrics on es contextualitza el procés dins de l'evolució de la identitat nacional catalana¹.

D'altra banda, no hi ha hagut tampoc propostes estratègiques, sòlidament argumentades per part de les organitzacions polítiques i cíviques compromeses en el conflicte en curs amb el poder espanyol, proposant formes de lluita, processos de debat ideològics i models socials destinats a cohesionar el ventall social d'una autoafirmació com a "poble" en contraposició a l'ordre estatal espanyol que ens és imposat. Caldria afegir que el terme poble es refereix com un grup de persones que constitueixen una comunitat a partir d'una cultura, religió o element similar comuns i pot arribar a ser una definició contradictòria. En una primera instància, el poble conté una idea anivelladora i igualitària, a partir de la qual s'afirma una idea d'igualtat i llibertat entre tots els ciutadans que integren una col·lectivitat amb uns límits històric-geogràfics comuns (nació) i una organització política pròpia (Estat). En aquest sentit, cada individu adquireix una significació jurídica i política (sobirania popular), en tant que parteix d'un mateix poble. Aquesta visió igualitarista i abstracta del poble com conjunt de ciutadans va permetre històricament atacar l'estructura estamental de l'antic règim, facilitant el sotmetiment dels monarques absolutistes als representants de la voluntat popular; ocultava, malgrat tot, una nova forma de dominació concreta i històrica: la dominació política d'una classe burgesa emergent, l'expressió més evident d'aquella –seria l'establiment de la democràcia per vot censatari, en virtut de la qual la qualitat de ciutadà s'adquireix prèvia demostració

---

¹ Seria el cas del polèmic llibre de Josep Fontana, *"La formació d'una identitat. Una història de Catalunya"*, (2014) o també fonamentant en termes jurídics el dret de secessió de Catalunya, (una referència significativa l'obra de Pau Bossacoma i Busquets, *"Justícia i legalitat de la secessió. Una teoria de l'autodeterminació nacional des de Catalunya"*, 2015).

d'un determinat nivell de renda o de propietat de béns immobles, com a fórmula de selecció i elecció dels representants del poble. -En qualsevol cas, sempre ha sigut un terme polèmic i ambigu; més avui en dia, on la mateixa porositat de diferents cultures està força imbricada, també en el cas català; i probablement hauríem així de recorre a altres termes com nació catalana.

La realitat és que no tothom que s'auto-defineix com a favorable a la independència de Catalunya comparteix el tracte d'un procés de reconstrucció nacional centrat en la catalanitat, sinó que hi ha alguns ciutadans favorables a una república multicultural sense cap base nacional ni identitat compartida.

Tècnicament, el nacionalisme és la ideologia que postula la nacionalitat com a expressió d'identitat col·lectiva més rellevant sociològicament parlant i l'eix prioritari per definir els alineaments polítics. En aquest sentit tècnic, el nacionalisme no és la mera postulació de l'existència (natural o sociològica) d'una nació determinada ni l'elecció d'una forma determinada pel que fa a la seva organització territorial interna o a les seves relacions amb entitats polítiques supranacionals —més susceptibles de canviar en funció de les conjuntures polítiques que les conviccions ideològiques—, sinó la prioritat que postula per la nacionalitat sobre altres formes d'identitat col·lectiva (especialment, la classe social i el gènere), i que és el factor diferenciador del nacionalisme respecte d'altres ideologies com el socialisme o el feminisme. Una de les derivades d'això que expliquem és el moviment d'eixamplar la base rellançat per ERC i alguns sectors de les CUP. Un potencial canvi discursiu (eixamplar sense tenir en compte el nacionalisme) no ha de permetre un canvi polític substancial si no tenim present Catalunya com un subjecte polític estructurat.

Aquestes elucubracions prosperen mediàtica i políticament en part perquè no s'han de confrontar amb unes tesis ben elaborades sobre les quals sostenir la causa nacional catalana. En relació a aquest tema, es on trobem a faltar de forma precisa una revisió profunda del programa dels dos principals partits independentistes en els àmbits econòmic, fiscal, social i en la sobirania externa de la hipotètica República de Catalunya. Com a consideració prèvia, cal apuntar que tant Junts per Catalunya com Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) han estat responsables o corresponsables de retallades en serveis públics bàsics (salut, educació, benestar

social, funció pública...) i de les contrareformes fiscals regressives aprovades des del govern Mas a 2009. No ajuda gaire aquesta política pràcticament neoliberal, al nacionalisme català i a un hipotètic futur estat a consolidar-se com un horitzó il·lusiónant.

PARAULES CLAU

Nació, nacionalisme, estat, sobiranisme, republicanisme, poble, identitat.

INTRODUCCIÓ

Cal destacar que la dicotomia establerta en moltes ocasions entre nacions i nacionalismes culturals i polítics, defineix de forma inadequada les nacions integrades a l'Estat nacional espanyol com a nacions culturals, i a l'expressió sobirana de l'Estat com la nació política. Aquesta és una oposició de caràcter marcadament ideològic i històricament inexacta. En termes històrics, totes les nacions i els nacionalismes tenen un component ètnic més o menys variat i accentuat. En el cas del nacionalisme català, el seu nacionalisme és tant cultural com polític, ja que l'apel·lació a una pretesa realitat objectiva i precedent – la nació cultural – com el seu fonament i el seu contingut efectiu – no és incompatible amb el caràcter voluntarista i projectiu del seu nacionalisme polític, amb la voluntat política d'assolir la màxima autonomia possible per a Catalunya.

L'interrogant és si aquest nacionalisme cultural va per un cantó i el polític va per un altre. Creiem que no, fins i tot són complementaris i no s'explica un sense l'altre. La nació cultural de la qual parla el discurs nacionalista, i que té per fi la formació d'una nació culturalment homogènia i netament diferenciada, serveix al nacionalisme de fonament per a les seves reivindicacions polítiques. És resultat, per tant, d'un decidit intervencionisme polític, ja que la unitat política propicia la unitat cultural a raó de les pròpies necessitats polítiques. Per tant, el nacionalisme no duu a terme aquest encapsulament –cultural que sembla propugnar –en la seva retòrica. De fet, el

nacionalisme no renuncia a cap importació cultural, ni a cap factor de modernització. La cultura que el nacionalisme català promou és la classe de cultura que convé a la consolidació d'una major autonomia política, i alhora, es destina també a conservar la identitat cultural.

Amb aquest plantejament, la situació política de Catalunya ha esdevingut així en un conflicte de difícil solució, que interpel·la de forma oberta al règim constitucional inaugurat el 1978 i que obliga inexcusablement a obrir un debat profund sobre el present i el futur dels pobles que integren l'Estat espanyol. Un debat que presenta, alhora, moltes arestes i que podríem arribar a concretar-se en tres terrenys: el del Dret, on es discuteixen simultàniament els drets que legítimament assisteixen a aquests pobles i les possibilitats materials del seu encaix jurídic; el de la Història, on ressorgeix vivament la qüestió de l'espanyolitat i el seu problemàtic desenvolupament en la forma d'un Estat-nació modern; i el de l'Economia, que alberga les anàlisis més variades i premonicions derivades de les conseqüències del conflicte polític català en les condicions materials de vida dels ciutadans d'aquest territori i del conjunt de l'Estat espanyol.

En aquest treball, però, em proposo emmarcar el conflicte català en una reflexió de caràcter socioantropològic sobre el sentit de les identitats etno-nacionals al marc de la globalització neoliberal. I és que més enllà de les seves implicacions jurídiques i econòmiques, la crisi catalana només pot ésser entesa a partir d'una comprensió raonable dels usos, les formes, les funcions i els significats dels etno-nacionalismes en el context històric actual.

En aquest sentit, cal esmentar com els actors contraris a l'independentisme català, produeixen sovint discursos que menyspreen obertament la transcendència política de la identitat. En ells, les reivindicacions identitàries, i molt especialment els etno-nacionalismes, apareixen genèricament desautoritzades com manifestacions irracionals i causa d'instabilitat política. L'únic nacionalisme legítim seria el nacionalisme d'Estat, o sigui el nacionalisme espanyol, representat com un nacionalisme no-nacionalista, com un producte obvi o natural de l'evolució lògica de la història comuna. D'aquesta forma, els representants de l'ordre hegemònic –

govern espanyol, Unió Europea (UE), Fons Monetari Internacional (FMI), entre d'altres – s'arroguen una mena de racionalitat neutra, moralment universal i que suposadament estaria per sobre de les passions identitàries. Per tots aquests poders, la reivindicació sobiranista de Catalunya és construïda dins d'aquest discurs com una febre patriòtica, com un cec aferrament sentimental que amenaça de destapar tots els perills propis de les baixes passions: el nacionalisme xenòfob, el populisme autoritari i, per descomptat, també la desconfiança dels mercats financers. No és casual que Mariano Rajoy i els seus ministres fessin en les intervencions sobre el tema *proclamacions al seny català*², o que l'FMI hagués catalogat la situació com “*d'incertesa*” i hagi alertat del “*risc de contagi*”³. Aquestes imatges de perfil sanitari retallen el conflicte català fins a reduir-lo a una mera disfunció: una febre, un virus, una disrupció malaltissa en definitiva, que interromp l'ordre natural i saludable de la història.

D'altra banda, hi ha un menyspreu ontològic cap al nacionalisme com un agent estructurant de les societats, que té arrels ben assentades en el paradigma neoliberal. Des que Francis Fukuyama (1992) decretés la “fi de la Història”, tot un rosari d'acadèmics del neoliberalisme han preconitzat la conveniència de que les societats humanes es construeixin exclusivament al voltant dels principis econòmics d'aquest sistema i abandonin totes les motivacions “ideològiques” que puguin interferir en el càlcul individual i immediat dels beneficis materials. La globalització, des d'aquesta perspectiva, apareix com una força alliberadora que enderroca les fronteres nacionals i reorganitza les persones en el marc d'un únic món ordenat en la lògica exclusiva i excloent del capitalisme neoliberal.

Mentrestant, bona part de l'esquerra europea desautoritza el nacionalisme català amb la mateixa energia, identificant-ho com una maniobra de la burgesia que enterboleix el debat polític i distreu a les classes populars catalanes, desviant així

---

²Martin, Patricia (21 novembre 2013) Balance tres dos años en la Moncloa. *El Periódico*.

³ Cinco días (11 octubre 2017) El FMI advierte del riesgo de contagio a Europa si se prolonga la crisis catalana. *Cinco Días*

la seva atenció dels problemes que “veritablement” els afecten. Des d'una posició de clar reduccionisme economicista, aquest “marxisme vulgar” (Moreno,1993) identifica el nacionalisme català com un “invent burgès” i el deslliga de qualsevol projecte transformador que pugui connectar amb les necessitats i els interessos materials de la població catalana. Trobem aquí, si volem rastrejar una mica, les ressonàncies més o menys simplificades dels arguments d'autors com Gellner (1983) o Hobsbawm (1992), que interpreten els nacionalismes com a estratègies de les elits per a la projecció de dalt a baix dels seus propis interessos. El més interessant és que, tant en la seva versió neoliberal com la del “marxisme vulgar”, la participació de les masses als projectes nacionalistes constituiria una disfunció: una desviació injustificada de l'acció política racional.

Per això, i davant dels qui s'entesten a parlar de les identitats nacionals com a restes anacròniques d'una Modernitat suposadament superada, urgeix parlar i fer referència a que han estat precisament les identitats ètniques i nacionals les que han articulat molts dels principals moviments de resposta organitzada als excessos de la globalització neoliberal present en els estats-nació europeus.

Tanmateix és un procés que s'està desenvolupant des de fa aproximadament dos segles. Des que el concepte filosòfic i abstracte que el dret a governar correspon al poble, això es va associar en la pròpia imaginació popular amb un poble concret i ètnicament definit —quelcom que va succeir per primera vegada en temps de la Revolució Francesa—. De fet, la convicció que el poble a què es pertany no ha de ser governat pels qui són considerats estrangers ha plantejat seriosos problemes a la legitimitat de les estructures multinacionals. Com a conseqüència d'aquesta aliança entre la sobirania popular i l'ètnicitat, trontolla la legitimitat política d'un Estat que no sigui un Estat-nació. I, en aquest sentit, el cas espanyol sembla d'allò més pertinent. El revifament d'un cert etno-nacionalisme obeeix a unes determinades coordenades com poden ser: en primer lloc, una pèrdua progressiva de poders econòmic, cultural i també polític, malgrat els avenços d'una autonomia sempre desitjada. Com una conseqüència d'aquest punt, cal remarcar en segon lloc, una sèrie de relacions «centre-perifèria» en què els grups ètnics (els pobles perifèrics)

que han desenvolupat una nova capacitat d'autoafirmació haurien estat al marge o als límits de la societat dominant, sense haver rebut, per tant, més que una influència marginal dels corrents principals de la societat i finalment la pèrdua general de prestigi patida pels Estats europeus, a partir d'una immigració massiva que contrasta amb la posició eminent de què gaudien en el període d'entreguerres, i que hauria portat a una pèrdua progressiva de l'orgull de ser considerat membre d'un estat-nació potent i consolidat.

El "conflicte" català obeeix d'entrada a aquests paràmetres i per reforçar les seves argumentacions convé reflexionar de nou sobre conceptes com nació, nacionalisme, estat, sobiranisme, republicanisme, poble o identitat. Les identitats etno-nacionals han estat en aquest sentit l'eix articulador primerenc de demandes d'aprofundiment democràtic i han habilitat canvis que apunten clarament a un enriquiment dels drets civils i polítics dels ciutadans però evidentment no són ni exclusives ni úniques per fer el recorregut històric que ens ha portat a la situació actual.

FONAMENTACIÓ TEÒRICA I CONCEPTUAL

Després dels fets del 2017, en l'independentisme català han coexistit dues interpretacions que d'alguna manera comportaven dos tipus de discursos legitimadors i d'estratègies polítiques que semblaven diferents. Dins d'aquesta suposada diversitat, l'anomenada perspectiva nacionalista reclamava el dret a l'autodeterminació sota l'eufemisme d'un anomenat dret a decidir, quelcom més tou i menys conflictiu que el terme anterior⁴. Tanmateix es tractava de nou subratllar bàsicament els elements identitaris. D'altra banda, un desitjat marc republicà destacava una voluntat democràtica per promoure un projecte identitari més aviat de caire emancipatori. Curiosament o no, la percepció internacional i de la resta de l'Estat van contribuir a enfortir el discurs nacionalista, afeblint així l'aproximació republicana tan determinant per al creixement de l'independentisme abans de l'1-O. La dialèctica entre les dues visions marca l'esdevenir de l'independentisme, ja sigui reforçant les tensions internes, o articulant un marc reivindicatiu que combini elements de totes dues vessants.

Però com sempre passa en qualsevol conjuntura política, darrera hi ha alguna politologia interessada per destacar una determinada rellevància teòrica. Un polític com Francis Fukuyama ens pot servir per endinsar-nos en aquestes dues interpretacions esmentades abans. En la seva obra *Construir un Estado*(2004:175) recordava que els nord-americans no tenen gaire present la diferencia entre estat i nació i solen parlar de construir una nació i en canvi a la vella Europa ens referim a construir un/s estat/s. Perquè hi ha aquesta diferència?. Descomptant la tòpica practicitat del imaginari polític nord-americà, una explicació pertinent la trobem si

---

⁴ Tou en un sentit si es vol menys problemàtic que el dret d'autodeterminació, vinculat a l'estructura colonial pròpia de les primeres dècades del segle XX i al terme nació que necessitava una mena de rentat d'imatge. El dret a decidir significa la necessitat d'aprofundir valors democràtics i en aquest sentit pot recollir fins i tot imaginaris que no siguin independentistes. Si el marc polític deriva cap a conceptes nacionalistes ("*som una nació i volem decidir..*") comencem els problemes identitaris a agafar empena.

observem la història d'uns i d'altres. La nació nord-americana va néixer simultàniament que les institucions pròpies d'un estat emparat amb la Declaració d'Independència de 1776. De fet, aquesta declaració va ser signada per tretze colònies/territoris que van constituir-se en estats independents de la metròpoli anglesa. Caldria esperar fins 1789 perquè la nova constitució poses en marxa un estat federal/ nacional i que amb algunes esmenes continua encara avui en dia.

Els estats europeus parteixen d'una història sensiblement diferent. S'han configurat amb grans dificultats en uns territoris on hi havia població d'identitat nacional que moltes vegades s'encavalcaven en diversos territoris separats per una frontera casi sempre porosa i que no delimitava gaire el suposat estat. Plantejat d'aquesta manera, veiem estats que volien ser nacions i nacions que volien ser estats. La col·lisió d'aquests dos elements, en construcció, dificulta i fa confondre la teoria política i òbviament als ciutadans d'aquests territoris. Construir una nació a vegades es quasi com construir un estat i viceversa encara que pugui semblar una contradicció en els propis termes.

Si ara apliquem aquesta contradicció a la transició espanyola i el que va significar l'arribada de la democràcia parlamentaria després de la dictadura franquista, arribem al cap del carrer del problema esmentat. La construcció d'un estat espanyol democràtic i consolidat com un estat social de dret, dependria de tenir clar que no es tractava de construir un estat-nació com per exemple el francès. Entre altres arguments, perquè no havia arribat a configurar-se com a tal i probablement no era ni desitjable ni possible. El que semblava més pertinent i lògic era que les nacions com Catalunya o el País Basc es poguessin reconèixer en la Constitució de 1978 renunciant al projecte de constituir-se en estat i volguessin viure folgadamente i també identitariamente en un estat multinacional i federal. En aquest sentit, els projectes actuals d'incompatibilitat manifesta entre el nacionalisme espanyol i el català per construir un estat-nació tindrien o tenen una vàlvula de sortida en aquest argumentari federalista que sembla prou necessari en aquesta conjuntura històrica.

BREU RECORREGUT HISTÒRIC

De fet, darrera de tots aquests conceptes trobem el tall històric i conceptual que va representar en el segle XVIII, l'anomenada Il·lustració. Tanmateix el segle de la Il·lustració es considera també com el segle de la raó. La Il·lustració va ser per tant un moviment ideològic que va culminar en aquest segle i a qui molts veuen com a resultat dels processos intel·lectuals començats i impulsats als segles anteriors. El seu pressupost més gran va ser el predomini i ús de la raó, la secularització de la cultura, i el accés del poble a aquesta, encara que la realitat va ser de vegades força diferent. El govern de l'Estat serà el promotor de la cultura i del procés de la Il·lustració, d'ensenyament i adoctrinament del poble. Malgrat tot, la majoria de vegades, sota aquest aspecte d'intel·lectualitat s'amaga un cert despotisme. No a tots els països d'Europa, la Il·lustració va assolir els mateixos resultats. Amb la Il·lustració comença per tant el naixement de les idees i la política que portarà implícita la doctrina de l'estat liberal.

Però abans de submergint-se en aquesta situació, cal mirar d'explicar alguns conceptes com republicanisme, poble, estat, nació, nacionalisme, identitat, per donar una mica més de llum a una conjuntura històrica massa contaminada d'ideologia.

NACIÓ I NACIONALISME: DE ROUSSEAU A ANDERSON

El terme nacionalisme és de naturalesa polisèmica. Així, el DRAE ho defineix com:

1. Sentiment fervorós de pertinença a una nació i d'identificació amb la seva realitat i amb la seva història.
2. Ideologia d'un poble que, afirmant la seva naturalesa de nació, aspira a constituir-se com a Estat.

Podríem afirmar que el primer significat és imprescindible per explicar el segon. És dir, que aquest sentiment dels individus de pertinença i identificació amb un lloc determinat, difícilment podrà lligar-se per reclamar un estat propi en funció a aquest fervor. La definició d'independentisme, per la seva part, resulta molt més senzilla:

1. Moviment que propugna o reclama la independència d'un país o d'una regió. En qualsevol cas, per entendre millor el concepte, hem de recórrer a la seva paraula matriu: independència i aleshores ens podem trobar amb tres significats: 1. Qualitat o condició de independent. 2. Llibertat, especialment, la d'un Estat que no és tributari ni depèn d'un altre. 3. Enteresa o si volem una certa fermesa de caràcter

Comencem referint-se al terme nació. Rousseau fou el creador de la concepció política de la nació perquè va equiparar la categoria de nació amb l'expressió de la voluntat col·lectiva d'un poble. "*Cada uno de nosotros pone en común su persona y todo su poder bajo la suprema dirección de la voluntad general; y nosotros recibimos corporativamente a cada miembro como parte indivisible del todo.*" (Del Contrato social - Libro I - Capítulo VI).

És a dir, l'èmfasi es posa en l'element conscient, subjectiu. Nacionalitat i ciutadania són limítrofs; per això en les tradicions anglesa, americana i francesa, es veu la nació essencialment com l'estat liberal democràtic. En un altre sentit, el filòsof alemany Herder fou el fundador de la concepció cultural de la nació. De fet va equiparar la categoria de nació amb les característiques ètniques d'un poble. En

aquest cas ,l'èmfasi recau en els criteris objectius, és a dir, en una filiació, una cultura i una llengua comunes. El president Pujol va insistir en aquesta línia⁵. També podem identificar altres factors: història, religió, raça, dret, territori, caràcter⁶.

Una de les definicions més populars de nació que han aparegut en els darrers anys és la de Benedict Anderson i que la utilitzem perquè creiem poder demostrar que és un model teòric que s'ajusta força al cas català, el qual caracteritza la nació com "*una comunitat política imaginada, i imaginada com inherentment limitada i sobirana alhora*(1993:18). Amb la paraula imaginada, Anderson fa referència al fet que "*els membres de fins i tot la més petita de les nacions no coneixeran mai la majoria dels seus compatriotes, no els trobaran mai, ni en sentiran a parlar mai, i això no obstant, en cadascuna de les seves ments hi viu la imatge de la seva comunió*(1993:19) Desenvolupem una mica més el concepte de nació i els seus derivats segons el mateix Anderson.

Les consideracions que fa relatives al concepte nació són aparentment, paradoxals. En primer lloc, la modernitat del concepte (segons els historiadors) davant l'antiguitat atribuïda pels nacionalistes. Mentre sembla que la nació és un altre dels conceptes que s'incorporen a la nova configuració europea lligada a la modernitat, la dimensió ontològica del concepte remet indubtablement a passats immemorials. En segon lloc la universalitat (tothom ha de tenir una nació com ha de tenir un sexe) davant de la particularitat de cadascun dels trets nacionals. Mentre l'organització mundial s'estructura ja en termes de nació i més concretament d'Estats Nació, cadascú ha de reivindicar la idiosincràsia que fa que sigui una nació diferent de les altres. I finalment, destaca el rellevant poder polític de la nació davant de la debilitat filosòfica del mateix concepte. Cal aprofundir molt més en la filosofia política d'aquest assumpte i veure les seves interioritats, segons el mateix Anderson.

Des d'una perspectiva més antropològica en Josep R. Llobera ens diu que la nació cal entendre-la com el valor simbòlic més elevat de la modernitat posseint un

---

⁵ Pujol, Jordi (6 febrer de 2014). De Herder a Renan. I del dret a decidir. *El Punt Avui*

⁶ Són factors que escapen del propòsit i objectiu d'aquest treball, però que cal fer esment d'ells com uns elements prou significatius i que contribueixen a entendre millor un concepte com identitat nacional.

caràcter gairebé sagrat igualat només per la religió; tant és així, que en la pràctica, la nació s'ha convertit en el substitut modern secular de la religió o en el seu més poderós aliat (Llobera, 1996:10). En aquest sentit, la sobirania de la nació implica que la nació es legitima a ella mateixa, sense cap mena de referència a un ordre diví. Tanmateix la sobirania no és altra cosa que el poder. El concepte prové del llatí *super anus* i significa "*per sobre de l'any*" o de forma més planera "*per damunt de tot*".

De fet el concepte neix com una eina de control del temps, és a dir, de desenvolupar un poder sobre el calendari que marca la vida de les persones: les tasques agrícoles, les fires de temporada, les cerimònies i els diversos ritus col·lectius etc. Qui determinava què s'havia de fer en cada moment de l'any? El sobirà, per descomptat. La sobirania residia així en el rei i el seu poder estava legitimat per la seva consideració de representant de Déu a la terra. La derivada d'això va ser que en el segle XVIII, Jean-Jacques Rousseau va introduir una idea que agafaria embranzida en la Revolució Francesa: el poble és sobirà, la col·lectivitat és sobirana, la humanitat sencera és sobirana. Cap llei humana o divina pot fer prevaldre el poder d'un ésser humà sobre un altre. És un punt que la Il·lustració va tenir força present alhora de raonar sobre l'ésser humà com a subjecte i no com objecte dins la història.

Seguim de nou Anderson. La nació com una comunitat imaginada perquè per definició i com hem senyalat abans, una comunitat més gran que un llogaret ha de ser imaginada atès que és impossible que tinguem vincles fàctics o interaccions amb tots els membres de l'esmentada comunitat. En aquest imaginar-se comunitat també hi juga un paper significatiu la memòria o millor dir, l'oblit. És a dir, la memòria que hem seleccionat prèviament per recordar o no diverses qüestions que ens afecten.

La construcció d'una comunitat imaginada requereix aleshores, imaginar-nos lligats a persones que mai no veurem ni òbviament coneixerem. També limitada, perquè requereix límits i necessitat de fronteres. També sobirana perquè neix en un moment d'escepticisme respecte a la legitimitat dels regnes dinàstics que tant la Il·lustració

com el Romanticisme havien escapçat. Davant la multiplicitat, novament, la creença en la unitat que podia atorgar la idea de nació permetia alimentar un anhel de llibertat col·lectiva que tindria en l'estat-nació el seu més fidel garant.

I finalment s'imagina comunitat perquè s'entén com a expressió d'una companyonia fraternal i horitzontal. La llavor d'aquest sentiment serviria per entendre la capacitat de mobilització i de crispació que té sempre i a tot arreu els moviments nacionalistes.

Els atributs del concepte tenen també a veure amb el fet que es troba sempre dins el nucli de complexes lluites ideològiques sobre què és o no la nació, quins són els seus membres, què implica ser o no; en una mateixa línia, la nació no deixa de ser víctima d'una cotilla dialèctica d'allò vell i allò nou: de continuïtat i ruptura, de centre i perifèria, vectors tots en redefinició perpètua. Tanmateix, nació es concep igualment com una realitat immutable i gairebé eterna.

Una proposta interessant del nostre autor passa per enquadrar el nacionalisme, enlloc del liberalisme, el socialisme o el feixisme, amb el parentiu i les religions. Aquest enquadrament ens aproxima a la seva naturalesa teòrica de manera més precisa que si ho considerem un corrent polític i ideològic específic. Aquesta equiparació ens ajuda a entendre la transcendència del concepte i els efectes socials que procura sobre individus o sobre col·lectivitats. La nació és capaç d'aglutinar i fer persistir lleialtats que probablement cap ideologia política ha aconseguit. La nació, per molt incòmode que hagi estat, per exemple en la mateixa concepció marxiana de la història⁷, tampoc no ha desaparegut, igualment com tampoc no s'ha esfumat la religió o les doctrines sobre el més enllà, la divinitat o el destí ni menys encara, la capacitat de les filiacions familiars per establir compromisos, obligacions i possibilitats.

---

⁷ Per Marx, la història no té una continuïtat lineal, no segueix uns fins predeterminats i els fets del passat no són part d'una cadena que ens condueix de forma predeterminada a aquest present que vivim, com si no hi hagués altres camins possibles, batalles, enfrontaments, i altres possibilitats. En aquest sentit Marx i Engels consideraven la nació com un fet històric que es manifestava de manera canviant en els diversos modes de producció. Les característiques tipològiques dependran de cada mode de producció i les diverses condicions de producció. Diguem que el concepte nació no desapareix sinó que va mutant en el seu esdevenir històric.

És als primers capítols d'aquesta obra ja canònica sobre els estudis nacionalistes on s'exposa les arrels culturals del nacionalisme i s'afirma que només el nacionalisme -contràriament al liberalisme o el marxisme- és capaç de contemplar entre el seu magma d'impulsos i retòriques, els aspectes relatius a la vida o la mort. En aquest sentit, és obvi l'afinitat religiosa del nacionalisme. En aquests termes, Anderson entén la comunitat religiosa, com un dels sistemes culturals que anunciarien l'adveniment posterior del nacionalisme. Bàsicament perquè l'esmentada comunitat religiosa Anderson la veu com una primera instància cultural que després es veu substituïda per la nació. Però la nació desemboca en el nacionalisme polític del XIX en quan intervé la ideologia, fenomen aquest que imbricat en el desenvolupament del capitalisme mirarà de ser analitzat pel marxisme.

MARX I LA QÜESTIÓ NACIONAL

Cal filar prim per trobar en la modernitat un tema que comporti més passions i a la vegada confusions que el nacionalisme. Per exemple, dins del pensament liberal, el nacionalisme, amb el seu comunitarisme, és incompatible a nivell de principis amb la idea d'un individu autònom. Sembla que acceptar el principi de la lleialtat de l'individu a una comunitat històrica és una concessió al pensament romàntic que exaltava la naturalesa quasi orgànica de les comunitats nacionals. Pels vells marxistes, el nacionalisme era simplement un fals problema. Curt i ras si la classe treballadora no té pàtria, el nacionalisme és una ideologia del capital per disciplinar el proletariat. Aquesta vella teoria té una clara ressonància en l'actualitat: si la cultura del món és global, de què serveixen els vells nacionalismes?. Qui contempla el món com un gran supermercat cultural, és a dir, i com exemple el nou professional de les grans multinacionals, convertit en consumidor del mercat global, li apareixen com unes traves prou antiquades els nacionalismes que li dificulten triar país per raons purament professionals, pel clima agradable o pels seus mateixos gustos personals. Diguem-ho clarament, per una híper-globalitat multicultural que celebra en els seus viatges una diversitat cultural, el nacionalisme és una manifestació

antiquada, incompatible amb una cultura global que ens ofereix les diverses mostres culturals com un objecte més a consumir.

Malgrat tot, el nacionalisme i els nacionalistes, sembla que tenen la història de la seva banda. Les previsions sobre un futur cosmopolita, transnacional o global, segueixen xocant amb el nacionalisme com un punt de referència fonamental, fins l'extrem que difícilment es pot parlar d'algun moviment polític que no recorri a sentiments nacionals. Tan si es contempla el present, com si es mira la història recent, és possible afirmar, sense por d'equivocar-se gaire, que el nacionalisme és una de les forces polítiques més importants que estan donant forma al món contemporani. El problema sorgeix, quan intentem definir analíticament el concepte. Sota aquesta rúbrica podem incloure interessos relacionats amb l'emancipació política, cultural i econòmica, així com interessos relatius a l'opressió, la intolerància i la violència entre els pobles. L'experiència amb els feixismes desenvolupats a Europa permet associar nacionalisme amb racisme i agressió, no podent-se comparar ni de bon tros amb els nacionalismes que van fer possible l'emancipació de Grècia de l'imperi Otomà, el ressorgiment d'Itàlia o la reunificació de la mateixa Polònia. Davant d'aquesta disjuntiva, a l'hora de fer tipologies sociològiques, la temptació per establir nacionalismes bons i dolents no deixa de ser-hi present. Les dificultats analítiques apareixen quan se satanitzen els altres nacionalismes i s'enalteixen els propis com els únics bons. Tenim exemples ben propers d'això. D'altra banda, el nacionalisme és una força política que s'escapa dels esquemes sociològics a l'ús. Ni reductible als interessos d'una classe social, ni als factors de la industrialització, tampoc es pot identificar exclusivament amb algun tret cultural únic com la llengua o la religió. Vincular-ho a la modernitat no deixa de ser una tautologia que ens impedeix analitzar les seves arrels històriques, de la mateixa manera que considerar-ho com un fenomen de la imaginació com sembla reduir-ho a vegades el mateix Anderson, encara que aquesta sigui col·lectiva, dificulta l'anàlisi històrica de la nació com a principi de legitimitat política sobre la qual es basa el nacionalisme.

La consciència nacional com a element de cohesió d'una col·lectivitat política és una exigència fonamental per científics socials quan es refereixen a l'Estat-Nació. De fet, sembla que només pot afirmar-se que és un element operatiu dins de l'Edat Contemporània. Amb aquest argument, els partidaris d'aquest corrent aconseguen fer del fet nacional una realitat actual i relativitzar l'abast que pugui tenir la realitat de la història en la configuració de la nació. El plantejament no deixa de ser interessat i sembla contradictori, en contemplar l'actitud de tantes col·lectivitats humanes que al llarg de la Història han lluitat per la llibertat o pel predomini davant de nacions rivals. Caldria tenir present que no és el mateix allò que pensen els historiadors medievals dels científics socials que només ens parlen del nacionalisme i la nació com a tal a partir del segle XVIII-XIX. No es tracta de pensar que la consciència nacional estava estesa arreu de la població però sí que un historiador com Marc Bloch entre d'altres va escriure que el sentiment d'una certa consciència nacional va existir a partir del segle XII (Bloch, 1988:468) .

Resulta pertinent afirmar que la nació i l'estat es reforcen uns amb els altres, fins i tot si un estat o una nació desapareixen per absorcions o fusions, això no significa que desapareix automàticament el sentiment de consciència nacional si a més hi havia una consciència identitaria prou forta. El nacionalisme modern a partir del XIX no és un invent que surti per generació espontània sinó que han d'existir necessàriament unes empremtes en un passat medieval que les ha de treure a la llum.

Si això va més enllà de considerar-ho com un embrió d'un potencial subjecte polític es discutible, entre altres qüestions perquè desconeixem els sentiments de nació o pàtria de les poblacions medievals, encara que, com el mateix Anderson ens explica, el tema de les llengües vernacles configura un previ imaginari de certa consciència nacional i una mentalitat diferenciada del llatí que imperava anteriorment. Ho desenvolupem una mica en el següent punt.

BENEDICT ANDERSON I LA CONSCIÈNCIA NACIONAL

Ara ens fixarem més en la proposta d'Anderson per respondre la pregunta sobre els orígens de la consciència nacional(1993:44) Concretament, Anderson s'interroga sobre quines van ser les condicions que van possibilitar l'experiència de comunitat imaginada de la que hem fet esment unes pàgines enrere. Anderson ens explica el paper del proto-capitalisme i la seva expansió ulterior propulsant un eix per ell decisiu: la indústria editorial d'acord a les necessitats lògiques del seu desenvolupament. Les necessitats d'aquesta lògica econòmica van comportar que, en una època on s'imprimia bàsicament i només en llatí per les elits, s'acabés saturant el mercat uns anys després per la dinàmica creixent de l'economia. De manera que a finals del segle XVI, la cerca de nous mercats va comportar un augment de les edicions barates i en llengua vernacle, augmentant la difusió de noves idees, i sota totes elles, una de nova: hi ha una comunitat en la llengua, o sigui que la llengua territorialitza, de manera encara abstracta, la consciència de formar part d'una comunitat –imaginada encara– amb un fonament que traspassava el fet imperatiu de la coneixença de tots els seus membres, quelcom que en una llengua com el llatí semblava possible. Ara, l'indicador d'adscripció passava a ser un element propi i distintiu, una llengua vernacle.

Tanmateix trobem més elements significatius en la bifurcació cap unes llengües vernacles i l'arribada d'aquesta consciència nacional. El primer element podria ser la progressiva conversió del llatí en una llengua estranya al poble i que desvetllava l'ecumenisme aparentment integrador del cristianisme. Això va esclatar amb la repercussió de la reforma luterana. El segon indicatiu conforma la mateixa repercussió provocada per aquesta reforma. La Bíblia de Luter, per dir-ho així, és el primer text d'un èxit aclaparador en llengua vernacle(l'alemany) més enllà del llatínisme fins ara hegemònic. El proto-capitalisme de la noblesa alemanya de l'època va aprofitar aquesta capacitat de difusió en despit del catolicisme de Roma que seguia defensant el llatí com la llengua escrita primordial. Aquesta vinculació entre el capitalisme primigeni i la impremta va crear uns nous grups de lectors alhora que els mobilitzava simultàniament per la causa modernitzadora amb finalitats

politicoreligioses. Per tant, no només es va veure sacsejada la religió, també els mateixos estats van veure's implicats. Apareixien així uns nous estats que ni eren producte de l'evolució del regne dinàstic ni de les ciutats antigues.

Finalment un tercer element a considerar va ser la difusió lenta i desequilibrada geogràficament de les llengües vernacles com a instruments per l'administració social. Fenomen aquest que no va costar gaire atès que cap Estat va poder mai monopolitzar el llatí.

Per concloure, aquest naixement administratiu de les llengües vernacles va contribuir en la pèrdua de valors ecumènics de la comunitat imaginada, prèviament a les revolucions de la impremta i les religions en el segle XVI. L'elevació, doncs, d'aquestes llengües vernacles a la posició de llengües hegemòniques i del poder polític establert van reforçar la decadència de la comunitat imaginada de la cristiandat.

Anderson sintetitza l'exposat fins ara de la manera següent: El que, en un sentit positiu, va fer imaginables les comunitats noves era una interacció semi fortuïta, però explosiva, entre un sistema de producció i de relacions productives (el capitalisme), una tecnologia de les comunicacions (la impremta) i la fatalitat de la diversitat lingüística humana (1993:70).

Però de quina manera les llengües vernacles impreses van resultar les llavors de la consciència nacional? Anderson proposa tres formes diferents: primer, van crear camps unificats per sota del llatí de les elits i per sobre de la llengua vernacle parlada, de manera que cada dia més, tots els «espanyols» o «francesos» o «catalans» van veure com la impremta facilitava la normalització i formalització de la llengua fent més senzilla, no sols la comunicació entre els membres de la mateixa comunitat, sinó també imaginar-se i circumscriure aquesta comunitat a tots els que coneixien la llengua i expulsar als qui no en sabien res..

La segona qüestió és que el capitalisme i la seva derivada comunicacional: la impremta, va permetre fixar el llenguatge i forjar una imatge d'antiguitat necessària

a la conceptualització de la nació. El canvi en l'idioma es va anar arrelant i fent, doncs, que la llengua escrita, seguís la mateixa –o amb molt poques variacions- que la que parlaven els nostres ancestres. Una tercera qüestió serà que hi havia certs dialectes que estaven més a prop de la llengua impresa de manera que aquí també es va projectar una nova jerarquia. Aquesta nova jerarquia va anar produint a poc a poc l'aparició de subnacionalitats que tenen com a prioritat incorporar-se al llenguatge escrit.

La tesi d'Anderson és molt suggestiva. Cal dir que aquest industrialisme comunicacional pot accelerar el procés nacionalista i contribuir al sorgiment de les llengües vernacles, però el nacionalisme no neix ni de bon tros amb aquest proto-capitalisme. Abans ja ens hem referit a unes empremtes d'un cert embrió nacional en l'època feudal. En qualsevol cas, creiem pertinent considerar aquest "capitalisme d'impremta" de que ens parla Anderson com un enriquiment de l'anàlisi de la consciència nacional, almenys si ens fixem en qüestions d'ordre cultural, una vessant del nacionalisme que beu de la concepció d'un autor com Herder i que recull segles després el mateix Jordi Pujol al parlar de Catalunya. Pensem que en Herder una llengua vernacle no només representa l'expressió de l'esperit d'una nació sinó també representa la única manera com aquest esperit pot manifestar-se. En definitiva, la llengua es el camí imprescindible per arribar a la identitat de la nació. Es poden perdre moltes coses en la vida de les persones i dels pobles, fins i tot la seva independència política, però si es conserva la llengua vernacle, l'essència de la nació potser sobreviurà.

EL NACIONALISME EN EL SEGLE XIX

Els nacionalismes, que apareixeran a Europa entre 1815 i 1850 –encara que després es reexportaran, manufacturats, a Amèrica-, llegien el nacionalisme d'una forma genealògica. Ja no es tracta d'un nacionalisme sorgit d'una revolució, d'una ruptura històrica, sinó d'un passat gloriós o sotmès. El nacionalisme europeu es

veurà com un despertar, com una recuperació, com una tornada a l'essència, per això probablement, és més conservador i menys revolucionari. Notem la diferència amb el nacionalisme anterior en el fet que la idea del despertar, tan important per aquest nacionalisme del XIX, era un element estrany als primers nacionalismes americans, que es volien nous, innovadors, moderns i il·lustrats. En aquest gir historicista del nacionalisme es nota el triomf del reaccionarisme europeu, que en veure el potencial revolucionari del primer nacionalisme, més proper al contractualisme liberal, va lluitar per donar-li un caràcter més conservador. Era com si la Il·lustració quedés relegada pel romanticisme nacionalista del segle XIX.

En aquest sentit a Europa, les llengües de civilització –llatí, grec- no es veien com a realitats definides geogràficament, a diferència de les llengües vernacles, “incivilitzades” com si diguéssim, que sí responien a un territori determinat. En néixer d'aquesta manera el nacionalisme popular, les elits es van trobar que no estaven acostumades a utilitzar aquestes llengües vernacles -com a classe alta que eren s'havien educat en les llengües de civilització-, per això van necessitar per seguir exercint el seu control social i polític d'un procés cultural d'estudi de la llengua vernacle, de la música, dels costums més convenient a la pervivència de la seva hegemonia.

En una lògica coherent, recordar és seleccionar el que un vol que sigui recordat o oblidat i funcioni millor pels seus propis interessos. És normal, doncs, que el nacionalisme del XIX no només es dedicués a exhumar, reinventant-los, certs passats, sinó també a enterrar-ne d'altres. Per això un autor com Renan parla de la necessitat de l'oblit en la construcció de tota nació.

Precisament Renan ens pot servir com avantsala per parlar del tema del republicanisme vinculat no tant a qüestions d'ordre nacionalista ètnic sinó més aviat

---

⁸ **Renan, Ernest** *¿Qué es una nación?. Conferència dictada a la Sorbona, París, el 11 de març de 1882: El olvido y, yo diría incluso, el error histórico son un factor esencial de la creación de una nación, y es así como el progreso de los estudios históricos es a menudo un peligro para la nacionalidad. La investigación histórica, en efecto, vuelve a poner bajo la luz los hechos de violencia que han pasado en el origen de todas las formaciones políticas, hasta de aquellas cuyas consecuencias han sido más benéficas.*

d'un nacionalisme cívic fruit de la convivència entre ciutadans que volen viure junts i en llibertat⁹.

En referència a un model com el francès, aquest tot i partint de la idea de Renan de la nació com un principi espiritual, caracteritzat per una herència comuna de memòries i un desig afegit a una voluntat de convivència, implicava també el reconeixement de l'èxit d'una homogeneïtat cultural i lingüística. Hi va haver un intent conscient d'assolir aquests objectius mitjançant un nacionalisme creat per l'estat. A través del sistema d'educació obligatòria es transmetia tant el mitjà (llengua, cultura) com el missatge (valors cívics)(Llobera, 1996: p. 263).

NACIONALISME I INDEPENDENTISME: APLICACIONS AL PROCÉS CATALÀ

Aplicant els trets senyalats abans al cas català, tindríem que un sentiment fervorós de pertinença a la nació catalana, amb la seva realitat i història pròpies, hauria portat al seu poble, per reafirmar aquest sentiment, a un desig de constituir-se com un Estat propi i així independitzar-se d'Espanya, és a dir, no ser ja tributària ni dependent d'aquesta.

---

⁹ Alcoberro, Ramon, *Ernest Renan, Què es una nació?*. <http://alcoberro.info/qu%3%a8-%c3%a9s-una-naci%3%b3---nota-introduct%3%b2ria-a-la-traducci%3%b3-del-text.html>

La teoria de la nació de de Renan forma part de la tradició del racionalisme i del liberalisme polític. Està en el fonament mateix del que avui s'anomena "nacionalisme cívic" o "comunitarisme republicà", que es basa en el pluralisme democràtic, per oposició al "comunitarisme ètnic", restrictiu, obsedit pel tema dels orígens i que tendeix a veure la nació com una creació d'homes providencials capaços ells tots sols d'articular una comunitat.

El nacionalisme cívic s'entén millor si es posa en continuïtat amb els ideals que inflüen en el desenvolupament de la democràcia representativa, particularment en la Declaració d'Independència dels Estats Units (1776) i en la Declaració dels Drets de l'home i del ciutadà de la revolució francesa (1789). Per formar part de la nació, Renan no demana cap compromís amb les arrels més o menys mítiques d'un poble, sinó que la considera un "referèndum quotidià", caracteritzant-la per "la voluntat de viure junts."

Però i si l'ordre dels factors no fos aquest sinó invertit? És a dir, que per altres motius diferents, que poden tenir a veure amb el tedi cap a determinats aspectes polítics o econòmics d'Espanya, s'hagi desitjat la ruptura amb l'Estat, i que per això s'hagi volgut estimular un sentiment de pertinença a un col·lectiu diferent, el poble i la nació catalanes, que tindria la seva història i cultura pròpies? O, en comptes d'haver volgut induir aquest sentiment, simplement hagi tornat després d'un temps endormiscat en un imaginari històric.

En qualsevol cas, mai no podem parlar en termes globals, ja que Catalunya és una comunitat amb més de 7,5 milions d'habitants, d'ideologies, condicions socioeconòmiques i interessos molt diversos. Així, en termes generals, la qüestió podria radicar que, coexistent actualment dues comunitats diferents dins de Catalunya (independentistes i no independentistes), però força similars en proporció numèrica, una d'elles, la partidària de la constitució d'un Estat català, hauria imposat, d'alguna manera, el seu punt de vista, els valors i les formes d'actuar, sobre els defensors de la unitat dins de l'Estat espanyol. En això direm, que la comunicació política a través dels òrgans d'autogovern d'aquesta comunitat, així com els mitjans de comunicació, les xarxes socials, les institucions culturals, les cíviques, etc, hi haurien tingut molt a veure en l'esdevenir d'aquest procés.

Però al nostre entendre, l'augment del secessionisme no es pot explicar simplement com una reacció a la crisi econòmica global encetada cap el 2008-, sinó que la identitat nacional catalana té unes arrels històriques prèvies que han condicionat la manera com des de Catalunya s'han interpretat els esdeveniments polítics i econòmics a la darrera dècada. El suport que rep el projecte independentista s'explica en gran mesura per la capacitat que ha tingut el discurs nacionalista hegemònic de canviar la seva narrativa tradicional (centrada principalment en demandes de caràcter identitari i lingüístic-culturals), per focalitzar-se en propostes de participació democràtica políticament integradores en una idea de ciutadania compartida al marge de la identitat. D'aquesta manera, el discurs sobiranista que reclama l'anomenat "dret a decidir" conflueix amb les demandes de regeneració democràtica i de canvi social dels moviments socials actuals, esdevenint una forma

específica catalana de cerca de noves fórmules de participació ciutadana. La reivindicació d'un estat propi esdevé així un objectiu en si mateix però també un instrument utòpic per aconseguir un “nou” i “millor” model de societat.

DEL REPUBLICANISME EN EL PROCÉS CATALÀ

Un polític com Philip Pettit ha centrat la seva teoria política republicana en el concepte de llibertat com a no-dominació¹⁰, a través de la qual es desprèn l'absència d'inseguretats individuals, la garantia de defensa davant dels altres i la innecessària subordinació davant d'aquests altres(2010:99)¹¹. Alhora, l'assoliment de tal concepció de la llibertat descansa en l'Estat i les institucions polítiques i, sobretot, a l'acció que siguin capaços de dur a terme els ciutadans, és a dir, a la societat civil organitzada. Es tracta d'una teoria que pretén que ningú se'n senti exclòs ni aliè a la realitat política, entenent la democràcia com una construcció dialèctica, participativa, deliberativa i contestatària. Segurament aquesta concepció política necessita un Estat èticament fort, on la moral estigui institucionalitzada en les pròpies estructures jurídiques i administratives. Quelcom que en molts casos pot semblar complicat, i més encara en aquelles nacions que no tenen estat.

En aquest sentit, la llibertat republicana només pot existir sota un règim jurídic ben ordenat, on es faciliti la participació activa de la ciutadania, amb la qual cosa podem

---

¹⁰ Philip Pettit ha centrat el seu discurs polític en la teoria de la llibertat com a no-dominació, segons la qual un agent està dominat “*en la medida en que un grupo o individuo está en posición de interferir arbitrariamente en sus asuntos. El agente dominador no está forzado a seguir los intereses declarados del individuo objeto de la interferencia [...] sino que puede interferir más o menos según su voluntad o conforme a los dictados de su propio juicio. Un acto de interferencia será arbitrario en la medida en que no está controlado por los intereses reconocidos de la víctima sino [...] por el arbitrio de quien interfiere, donde arbitrio puede referirse a la voluntad o al juicio. La arbitrariedad del acto está establecida por los controles a los que está sujeto, no por los fines que se logra realizar*” Ph. Pettit, “Anatomía de la dominación”, a J. CONILL y D.A. CROCKER (Ed.), *Republicanism y educación cívica. ¿Más allá del liberalismo?*, Editorial Comares, Granada, 2003, p. 191.

¹¹ Pettit, Phillip (2010) Llibertat i govern: Republicanisme.” *L'absència de dominació pot ser una absència de dominació en presència de més gent: la situació associada amb el fet de viure entre persones i que ningú ens domini. La no-dominació que valora la tradició republicana és l'absència de dominació en presència d'altra gent, no en l'aïllament* “.

afirmar que no hi ha llibertat sense Estat lliure, ni Estat lliure sense societat civil participativa. Doncs bé, la proposta republicana de Pettit pretén ser una possible alternativa a les dues formes polítiques més esteses actualment: la liberal i la comunitària; més concretament, la llibertat com a no-dominació cerca ser una síntesi integradora i superadora de la concepció de la llibertat positiva comunitarista i de la concepció de la llibertat negativa liberal.

En el republicanisme¹² la ciutadania és una activitat pública participativa, a través de la qual es contribueix a que la vida en comú sigui una vida bona. El model republicà pren la concepció liberal dels drets i afegeix la idea que un ciutadà es fa participant en la construcció de la seva comunitat, mitjançant procediments democràtics, amb la qual cosa integra el comunitarisme amb l'objectiu de desenvolupar els interessos polítics i assolir els objectius desitjables per la pròpia comunitat. En aquesta línia de treball, pot situar-se el llibre de Raül Romeva(2020) quan parla referint-se a Catalunya de *“la nostra responsabilitat no és altra que assumir aquest moment i fer costat a la gent que la pateix, **des del diàleg i amb generositat**. I ho fem així perquè davant d'un estat que a diari ens represàlia, volem **construir un projecte de sobirania política per a tothom**: la república catalana ha de ser una república del bé comú”*.

Estirant el fil del que argumenta Pettit per defensar el seu republicanisme, el liberalisme és una teoria o una tradició de pensament polític que es preocupa fonamentalment per la promoció de la llibertat negativa. Aquesta preocupació fonamental situa, dins la concepció liberal, la llibertat com el valor normatiu articulador de la societat. En la difusió de la qual, des de la neutralitat en l'elecció d'objectius per part de l'Estat, s'ha d'enfocar tota mesura adoptada o per adoptar. Tant és així que, l'única raó legítima per restringir la llibertat és la defensa de la pròpia llibertat. Aquest discurs és molt diferent del discurs republicà, doncs, respecte a la llibertat, el republicanisme, com hem vist, no només defensa que la llibertat

---

¹² el republicanisme no identifica la participació democràtica del poble com una de les formes més elevades del bé (com passa al comunitarisme), sinó que la troba valuosa i important en tant que instrument que permet promoure la llibertat com a no-dominació.

pugui ser restringida en funció de les circumstàncies, sinó, si arriba el cas, completament suprimida. I no per raó de la llibertat mateixa – el que ho apropiaria a la tradició liberal–, sinó per raó del bé comú, un bé comú que pot –i, fins i tot, ell sol– incorporar la llibertat a la seva definició, però que no necessàriament s'hi associa, sigui aquesta entesa de manera negativa, positiva o, fins i tot, com a no-dominació.

Pettit presenta el republicanisme com un ideal polític englobador, capaç de recollir i transformar fins i tot les demandes dels moviments de “transformació social” d'avui en dia: ecologisme, feminisme, socialisme, multiculturalisme. Considera, en altres paraules, que les demandes més vàlides d'aquests moviments es poden traduir en gran mesura al llenguatge de la llibertat com a absència de dominació, o són almenys perfectament compatibles amb aquesta manera d'entendre la llibertat.

Això és veritat segurament en el cas del feminisme: la fi comuna de tot el moviment feminista, malgrat les seves dissensions i algunes trifulgues internes, és, en efecte, acabar curt i ras amb la dominació de l'home sobre la dona. Igualment convincent és l'observació que el socialisme ha estat, probablement, un moviment impulsat per l'exigència de sortir d'una condició de dependència absoluta del sistema de treball assalariat i de l'arbitri dels capitalistes dominadors dels mitjans de producció. També no hi hauria d'haver gaires dificultats en la consciència que desperta l'ecologisme.

Menys convincent ens sembla l'argumentari sobre el multiculturalisme. Podria ser necessari, observa Pettit, permetre als membres d'una minoria cultural «diverses formes d'exempció respecte obligacions universals» (2010:193 i ss.). Si es tracta de configurar estructures federals d'autogovern orientades a encoratjar la participació dels ciutadans a la vida pública, aleshores ens trobem en plena harmonia amb l'ideal republicà; però si es tracta de reconèixer a qualsevol grup alguna forma de privilegi, aleshores estem fora, em sembla, de l'esperit republicà. Al meu entendre això es molt discutible; potser el problema de la proposta de Pettit és que presenta un republicanisme a la carta, bo per als comunitaristes, per als multiculturalistes, per les feministes, per als socialistes. Seria millor mantenir-lo dins d'uns límits més restringits i fer-lo servir com un llenguatge d'una resistència cívica i de la lluita contra la corrupció, en definitiva, més com a llenguatge de la ciutadania i del patriotisme civil.

De tota manera, el bé comú és, doncs, l'eix vertebrador de la tradició de pensament republicà, un mínim comú denominador que, juntament amb l'eclecticisme recurrent davant de la millor forma de govern(a vegades república, però també en altres, monarquia), caracteritza l'obra dels autors republicans més rellevants. Aristòtil considera que *politeia*¹³ són tots els règims que vetllen pel bé comú i no per l'interès particular, una classificació que Ciceró repeteix. Maquiavel tampoc no és ferm defensor d'una sola forma de govern i Rousseau és qui millor expressa aquesta idea quan afirma que sota una república poden donar-se governs monàrquics, aristocràtics o democràtics.

D'aquest eclecticisme que pot semblar una mica confós en sorgeix inevitablement una concepció de la ciutadania poc definida. Malgrat tot, l'atenció fixada per molts autors republicans en la importància de la participació podria indicar que defensen una concepció de la ciutadania molt activa i participativa, també és cert que sempre emprenen aquesta defensa quan aborden l'estudi de les formes democràtiques de govern. Això vol dir que, mentre s'esculli una democràcia com a forma de govern, caldrà tenir una ciutadania participativa o, si més no, en disposició de participar-hi. Però, com que les circumstàncies no sempre aconsellen l'adopció d'una forma de govern democràtica, no es pot afirmar que siguin valors nuclears del republicanisme ni la participació ciutadana ni la llibertat individual, ja que la llibertat individual (embrió de la propietat privada) és un atribut/requisit propi dels règims democràtics.

En l'imaginari de la societat civil catalana partidària de la independència no resulta del tot aliè ni gaire clarificador aquest argumentari. Encara que, fent servir el treball d'Anderson, una adscripció a la idea de republicanisme de Pettit pot resultar prou temptador per fixar-se objectius i donar d'aquesta manera un contingut a les aspiracions d'una societat. Tot i que, la dosi utòpica ara mateix d'aquest objectiu, sembla molt elevada.

---

¹³ Politeia (en grec Πολιτεία) és i detentadors el terme de filosofia política utilitzats per Aristòtil. El seu significat literal vol dir allò que és "inherent a l'Estat". Ref: [https://www.wikiwand.com/es/Politeia_\(Arist%C3%B3teles\)](https://www.wikiwand.com/es/Politeia_(Arist%C3%B3teles))

La teoria política de Pettit (basada en la no-dominació), és una reivindicació de la identitat forta de la democràcia, l'Estat, la ciutadania i la societat civil, mitjançant un republicanisme entès com una tercera via o alternativa superadora i integradora dels models polítics clàssics dominants a les nostres societats: el liberalisme i el comunitarisme¹⁴. Tota la seva teoria política se sustenta en la idea de la no-dominació, la qual descansa sobre la base d'un Estat fort i intervencionista que la possibiliti, sense caure, ell mateix, en postures dominadores, cosa que exigeix, necessàriament, una ciutadania cívicament formada.

En aquest sentit, la política com un element que va més enllà del que és purament instrumental, atès que la política i les seves institucions han de ser, abans que res, espais de discussió, diàleg i debat, de consens des de la dissensió. Així, la democràcia es converteix en el vehicle on participar és una pràctica comú, i permet als ciutadans convertir-se en subjectes políticament responsables d'una comunitat de subjectes lliures i iguals. La ciutadania es concep, per tant, com una esfera oberta de participació, necessària en la construcció de la voluntat política. Els ciutadans són actius i busquen l'interès comú, el bé col·lectiu per sobre dels interessos egoistes o partidistes. En definitiva, hi ha una clara correspondència entre la moral cívica de la societat civil i la democràcia de la societat política.

L'OPCIÓ FEDERALISTA I CATALUNYA

L'Estatut d'Autonomia de Catalunya que va ser retallat pel TC espanyol l'any 2010 es diu que instaurava un model proper al federalista. D'altra banda, caldria esbrinar qui o quan de personal coneix realment la diferència existent entre el nostre model autonòmic actual amb el federalisme d'Alemanya o els Estats Units, que últimament serveixen de model per gairebé tot. De fet, no són pocs els politòlegs que l'inclouen

---

¹⁴ D'acord amb el comunitarisme, la llibertat comporta la presència i el exercici d'aquelles activitats que fomentin l'autodomini i l'autorealització; en particular, la presència i exercici de les activitats participatives i de sufragi, mitjançant les quals els individus poden unir-se a altres en la formació d'una voluntat comuna

entre els Estats federals o ho defineixen amb matisos propis del federalisme. L'experiència federalista de la Primera República és recordada com a caòtica i anàrquica, no obstant això, donar el pas definitiu a un Estat federalista pot semblar l'opció del PSOE com a solució al procés sobiranista de Catalunya i a les tensions vinculades per la sentència de l'estatut.

El pactisme de totes les forces polítiques sota el paraigües de la Constitució va deixar oberta la construcció territorial i administrativa de l'Estat, i per tant exposada a les conjuntures polítiques de cada moment, amb la inestabilitat que això comporta. Les duplicitats de competències i la ineficaç i costosa estructura administrativa que va des de l'Administració General de l'Estat fins a les Diputacions Provincials va ser objecte de les crítiques més intenses. La disfunció del Senat com a òrgan de representació de les CCAA també reforça aquesta situació. En qualsevol cas i més enllà de la possible simplificació de les estructures administratives, l'onada descentralitzadora amb les modificacions dels Estatuts d'Autonomia, evidencia una necessitat de re-configuració a nivell constitucional que posi fi als conflictes jurídics i funcionals constants.

En referència a les potencials diferències entre el federalisme i l'especificitat pròpia d'un Estat descentralitzat trobaríem uns principis de separació o autoorganització i de participació. Pel que fa al de separació es fa referència al repartiment de competències entre l'Estat central i, en aquest cas, Catalunya i les altres comunitats autònomes. La mateixa Constitució del 1978 compleix aquest requisit, encara que hauria de detallar-se millor i redefinir-se per evitar conflictes competencials actuals. Pel que fa a la participació en l'elaboració i presa de decisions estatals, malgrat existir un òrgan territorial com és el Senat, la seva escassa funcionalitat ens fa deficitaris. Sens dubte, l'estructura en termes generals s'assembla més a una Federació que a un Estat unitari com per exemple França. Tractar de solucionar el conflicte nacionalista amb una federalització de l'Estat de les Autonomies suposaria incidir especialment en aspectes concrets.

La concreció de les unitats territorials que conformarien l'Estat Federal espanyol haurien de fixar-se en la Constitució i així donar per acabat qualsevol procés autonòmic, simultàniament caldria evitar una altra vegada les tècniques generalitzadores com les de 1978 si l'objectiu és satisfer les diverses demandes dels nacionalismes independentistes. És precisament la qüestió territorial un dels eixos que sacsegen la vida política espanyola i catalana des de fa moltes dècades.

Desmuntar el model actual per crear una federació necessitaria un consens difícil de obtenir, però la seva articulació podria ser més factible. En el reconeixement de drets històrics poc es pot avançar amb la federalització, ja que es tracta d'un reconeixement que en el cas català poques repercussions jurídiques té. Necessariem entrar en l'àmbit de les demandes fiscals i la seva potencial ampliació. Un federalisme asimètric sembla una de les poques vies federalitzadores que podria ser acceptada en el moment del procés en què ens trobem. Malgrat tot, una asimetria en el pla fiscal o social i reconeguda constitucionalment resulta impensable atesa l'evolució autonomista de la resta de comunitats no considerades nacionalitats històriques. Ens trobaríem davant d'una situació similar a la de l'elaboració de l'estructura territorial actual, provinent de 1978, i la mimesi assolida per les nacionalitats històriques seria irrenunciable per la resta. La manifestació dels fets diferencials de Catalunya o el País Basc en aspectes com el fiscal, competencial o participatiu resultaria conflictiva.

A hores d'ara encara hi ha pendent un debat seriós sobre els desequilibris territorials. La millor prova de que estem davant d'una incongruència greu el tenim, d'una banda, en l'anomenada xucladora de la comunitat de Madrid que actua per lliure en qualsevol activitat ja sigui fiscal o de qualsevol altre índole econòmica. Per un altre cantó, no deixa de ser curiós i per no anar més enllà del període obert per la Constitució de 1978, l'absència en el poder polític al govern espanyol de polítics provinents de la Mediterrània. No hi ha manera de que ens trobem amb un president del govern espanyol que no sigui castellà-lleonès, andalús o gallec. O sigui, estaríem en condicions de pensar que hi ha un oblit deliberat de les elits polítiques provinents de la costa mediterrània. Això implica un desajust entre el poder polític i

el poder econòmic. No cal referir-se per exemple, al corredor mediterrani, encara a les beceroles. Sembla com si al govern espanyol no acaba d'entendre del tot el potencial exportador i econòmic del Llevant peninsular. Curt i ras, les tensions i conflictes territorials que s'han viscut en la història d'Espanya s'originen en aquesta mena d'oblit polític deliberat. Si el poder polític s'allunya del poder econòmic i viceversa no sortirem mai de l'impàs.

Per tant, la reforma en profunditat del Senat és necessària si es vol potenciar la participació de les regions o comunitats autònomes en el desenvolupament de la política central. Actualment la funció del Senat sembla calcada per la reproducció de les votacions partidistes del Congrés dels diputats.

El model alemany obliga els Lander, Estats federats d'Alemanya, a votar en bloc, Això recuperaria la funció constitucional del Senat, de manera que el vot dels Senadors de cada comunitat s'interpretés com el vot de la comunitat respectiva. És cert que això pot no ajudar a resoldre les ànsies de reconeixement de Catalunya, que malgrat demandar la participació en la política central, el seu comportament polític ha tendit a la negociació bilateral amb l'estat. La via de diferenciar el vot de cada Comunitat del dels partits polítics sembla quelcom utòpic ara mateix, però potser caldria aprofundir en aquest camí.

D'aquesta manera la reforma de la nostra organització territorial pot servir per reforçar-ne la seva legitimitat democràtica. Tanmateix, potser és possible atraure al federalisme molts dels qui, en els darrers temps, han acabat girant-li l'esquena.

ESTAT-NACIÓ I TERRITORI

En qualsevol cas la sobirania de l'Estat-nació modern és eminentment territorial; desplega formes de poder i control sobre un territori en el context del qual promet garantir seguretat als que reconeix com a ciutadans plens, alhora que es preocupa mantenir l'ordre a partir d'un marc legal. No obstant això, és també una sobirania

cultural, i no merament jurisdiccional, perquè, mentre la territorialitat justifica la legitimitat i el poder de l'Estat, la nació - subjectes de ciutadania- es produeix i reconeix per altres realitats com la llengua, la raça o la religió, com ja hem apuntat abans gracies a l'antropòleg Josep R.Llobera. que no necessàriament estan radicades al territori nacional.

Aquest darrer aspecte es recolza sobre la delimitació comunitària basada en la cultura, la biologia i la tradició a què hem fet referència i és el que millor s'ha adaptat a un context globalitzat, ja sigui a partir de polítiques transnacionals cap als ciutadans expatriats, amb la constitució i organització política de diàspores, en redefinicions constitucionals que incorporen minories ètniques o també amb pràctiques de racisme institucional o d'expulsió dels no nacionals. Es tracta de preservar la nació en el marc mateix territorial o més enllà del seu refugi.

Cal afegir que en els casos en què es qüestiona la sobirania des de dins, com passa amb els moviments independentistes, per exemple en el cas català, els Estats-nació poden respondre (al marge d'optar per treure l'exèrcit als carrers) obrint una via democràtica per redefinir la relació territorial o la situació política o, en un altre sentit, adoptant un fetixisme de la llei (en especial, de la pròpia Constitució, el cas espanyol), com si aquesta tingués per si sola la capacitat d'orquestrar un ordre inamovible.

Amb tot, la globalització ha suposat la superació de les fronteres territorials que fonamentaven l'Estat modern, quant a la mobilitat de finances i de persones. Ambdues posen en dubte el control territorial i el converteixen en poc més que una ficció. Igualment, el món cada cop sembla menys organitzat sobre la base d'unitats culturals territorials perfectament delimitades.

La societat nacional es veu substituïda per una societat global que no té un Estat referent; alhora, la sobirania es fragmenta entre diverses instàncies que van més enllà de l'Estat. Cap Estat-nació és autosuficient en allò militar, econòmic i cultural, i la societat com a totalitat tancada, es rebel·la més que mai com una ficció, de manera que ocupen el seu lloc institucions que actuen de forma independent, conformant una xarxa d'interrelacions l'acció de les quals és impredecible.

L'Estat contemporani afronta fluxos globals, esforços per construir institucions supranacionals i dinàmiques de descentralització. A més, el control polític dels mitjans de comunicació ja altament globalitzats resulta una quimera.. I, tanmateix, davant de la immigració estrangera la política es re-nacionalitza, de manera que els Estats subratllen el dret sobirà a controlar les seves fronteres .La crisi dels refugiats a Europa està demostrant tràgicament aquest procés, en forma d'expulsions i aixecament de tanques i murs. Val a dir que les tanques estan ja fa temps, per exemple, a Ceuta i Melilla. El fet que els protagonistes de la crisi siguin persones que fugen d'una situació de guerra i fonamentalisme islàmic pot ser que faci més evident i visible la crueltat a què poden portar els impulsos defensius de l'Europa fortalesa, però les expulsions, els acords amb tercers països i el ús de la força contra els que volen traspasar les fronteres no són cap novetat. En els darrers anys, s'han pres sistemàticament mesures en el mateix sentit. Especialment significativa és la posada en marxa de pràctiques de externalització, involucrant en el control de fluxos de persones a tercers països considerats d'origen o trànsit, amb desplegament d'alta tecnologia i controls mòbils. A més, s'ha redefinit la sobirania a través de Schengen, amb acords de readmissió i la creació i posada en marxa de l'Agència Europea de Gestió de Cooperació Operacional a les fronteres externes (FRONTEX). Un espai de cooperació multilateral que comporta operacions policials multinacionals no exemptes d'ambigüitats jurisdiccionals i indeterminacions legals i que es concreta en pràctiques de subcontractació de forces policials amb unes actuacions massa vegades plenes de sospita.

CONCLUSIONS

L'exercici de delimitació de les nacions com comunitats imaginades segueix vigent així a través de la cultura, els rituals i les tradicions. La biologia (en particular, el naixement i la descendència) continua també present a l'ordenació jurídica dels Estats a l'hora de definir els seus subjectes de ple dret. Es pot dir que la imaginació nacionalista i el seu potencial emocional segueixen intactes i van desenvolupar-se i

reproduint-se als llocs físics i virtuals i també a les xarxes, on reaccionen significativament a esdeveniments quotidians. Són uns elements que Anderson va destacar al seu dia però, en canvi, la sobirania que l'autor afirmava que era inherent a les nacions està avui qüestionada des del mercat de les finances, la mobilitat de persones, les organitzacions governamentals i els organismes internacionals immersos en polítiques de globalització.

L'Estat modern, com a fórmula de concreció d'aquella sobirania territorial, està en qüestió, però tracta d'imposar-ne el control i poder encara que sigui implicant altres països o organismes aliens al seu marc primigeni. De quina manera s'enfronten els Estats-nació davant els reptes potencialment conflictius i que qüestionen la seva sobirania única des de dins del mateix territori (projectes secessionistes), o externs (organismes supranacionals i corporacions) o als límits prou porosos (zones de frontera que requereixen flexibilització o major vigilància)? En el primer cas, força palès en el cas espanyol, els recursos consisteixen en apel·lar a la llei (i, en especial, a la Constitució) com a fetitxe, emprar si s'escau l'exèrcit, cercar les pressions internacionals i obrir si el procés transcorre en nivells de diàleg, un marge de negociació.

D'altra banda, confien a reforçar la unitat nacional amb rituals de masses (un especial protagonisme al món de l'esport, com s'ha vist en el mundial de futbol Catar 2022 i el paper jugat per Marroc portaveu del món musulmà i àrab).

Són fórmules d'apel·lar a un univers simbòlic carregat de valors transcendents per reforçar el poder de la il·lusió de l'Estat nació. Davant les amenaces externes, els Estats-nació dificulten l'entrada de ciutadans estrangers, si bé amb accions no del tot reeixides i mantenint vies informals d'incorporació a la ciutadania, com el reconeixement de l'arrelament. Un Estat pot convertir-se en fetitxe per exorcitzar els mals de la globalització i les rebel·lions internes, de cara a l'electorat i l'opinió pública nacional; també es pot erigir en eina per forjar un futur utòpic, però en el context neoliberal actual i de capitalisme financer, el control polític de la realitat quotidiana resulta complicat. Pel que fa a la qüestió de les zones de frontera o llocs d'arribada d'emigrants—, casos com els esmentats de Ceuta, Melilla i també Catalunya permeten observar el protagonisme de les poblacions locals en polítiques d'Estat i

la vigència del model d'Estat-nació en la producció cultural de identitats, però també el paradoxal paper de les categories nacionals dins la pròpia organització comunitària.

Les comunitats imaginades tenen, en definitiva, un futur per endavant. Una altra cosa és que els seus límits i el seu abast acabin sent diferents, sobretot si tenim present una cultura occidental buida d'un humanisme que cada vegada sembla notar-se més a faltar.

Tanmateix, el desconcert que es constata a la cultura contemporània i per descomptat a Catalunya, no és sinó el reflex del declivi o desconeixement del vell humanisme a la nostra societat. Un desconcert que gravita també sobre la política i els diversos partits polítics, quelcom ben palès dins d'un estat com l'espanyol que malgrat uns avenços indubtables, segueix immers en certes mancances de cultura il·lustrada i política que poden fer-lo trontollar. La cultura ha quedat encotillada dins d'una base científica i tecnològica molt estesa, i en canvi la branca espiritual i moral-cívica resulta més aviat escassa. Evidentment no parlem tan sols de la situació espanyola i catalana, és un desconcert occidental i també contemporani. No obstant això, si el futur cultural occidental vol mirar de revitalitzar-se, s'ha de llançar decididament pel corriol del nou humanisme. Un humanisme que ha de reivindicar un renovat auge dels estudis de les humanitats, no tancats en la mirada nostàlgica sinó oberts a les transformacions radicals que han modificat l'estatut de l'ésser humà al món. Però aquesta renovada cultura humanística s'ha de recolzar en l'exploració del coneixement i d'una llibertat crítica massa vegades absent. Per retrobar aquest camí caldria una recuperació d'un pensament il·lustrat que en el cas català, significaria treure a la llum persones malauradament oblidades o silenciades, com poden ser Raimon Galí i Herrera, Carles Muñoz i Espinalt, Joan Ballester Canals, Francesc Grau i Viader, Miquel Porter i Moix, mossèn Dalmau, mossèn Armengou, Manuel Viusà i Camps, Martínez Vendrell, Francesc Vicens i Giralt, Miquel Farré, Garcia Sales, Fèlix Cucurull, els germans Molas, (Isidre i Joaquim), Manuel Cruells i Pifarré, i tants altres que en la seva coneixença permetrien oxigenar un catalanisme il·lustrat prou rovellat i que a hores d'ara sembla més necessari que mai; tot sigui

perquè aquest republicanisme cívic que molts desitgen acabi sent quelcom més que una comunitat imaginada.

BIBLIOGRAFIA

Amat, J. (2015). *El llarg procés: cultura i política a la Catalunya contemporània (1937-2014)*. Barcelona: Tusquets.

Amat, J.(2017). *Com una pàtria: vida de Josep Benet*. Barcelona: Edicions 62.

Amat, J. (2018). *La conjura de los irresponsables*. Barcelona: Anagrama.

Anderson, B. (1993) *Comunidades imaginadas*,. México, FCE

Andreu, M. (2015). *Barris, veïns i democràcia: el moviment ciutadà i la reconstrucció de Barcelona (1968-1986)*. Barcelona: L'Avenç.

Andreu, M.(15 d'octubre de 2017). Un sol poble. *El Crític*.
<https://www.elcritic.cat/opinio/marc-andreu/un-sol-poble-13121>

Arana, S. (1965). *Obras Completas*. Bayona: Sabindiar-Batza.

Aznar, J. M. (2007). *Cartas a un joven español*. Barcelona: Planeta.

Balfour, S. i Quiroga, A. (2007). *España reinventada: nación e identidad desde la transición*. Barcelona: Península.

Balibar, E. i Wallerstein, I. (1991). *Raza, nación y clase: las identidades ambiguas*. Madrid: Iepala.

Bartomeus, O. (2018). *El terratrèmol silenciós: relleu generacional i transformació del comportament electoral a Catalunya*. Vic: Eumo.

Béjar, H. (2008). *La dejación de España: nacionalismo, desencanto y pertenencia*. Buenos Aires: Katz.

Bel, G. (2011). *Espanya, capital París: tots els camins porten a Madrid*. Barcelona: La Campana.

Benet, J. (1978). *Desfeta i redreçament de Catalunya i altres parlaments i escrits*. Barcelona: Crítica.

Benet, J. (1980). *Combat per una Catalunya autònoma: textos d'ahir i d'avui*. Barcelona: Bruguera.

Berlin, I. (1997). *Nacionalisme*. Valencia: Tàndem.

Berlin, I. (2002). *El fuste torcido de la humanidad: capítulos d' historia de las ideas*. Barcelona: Península.

Bilbeny, N. (1988). *La ideologia nacionalista a Catalunya*. Barcelona: Laia.

Bloch, M (1988) *La sociedad feudal*. P.468 i ss. Madrid, Akal Ediciones,

Brossa, J. (1 de desembre de 1899). «Catalanisme i socialisme». *La Revista Blanca*. pàgines de 284 a 288. <https://blocs.mesvilaweb.cat/jordimartif69/lilibrenegre-1-de-desembre-de-1899-jaume-brossa-article-a-la-revista-blanca/>

Caglio, J. (2018). *Micronacionalismos: ¿no seremos todos nacionalistas?* Madrid: Los Libros de la Catarata.

Canal, J. (2018). *Con permiso de Kafka: el proceso independentista en Cataluña*. Barcelona: Península.

Candel, F. (2002). *Els altres catalans*. Barcelona: Edicions 62.

Canibell, Eudald (juny de1887), «Preocupaciones y problemas», *Revista Acracia*, p. 243. <https://blocs.mesvilaweb.cat/jordimartif69/lilibrenegre-juny-de-1887-eudald-canibell-article-a-acracia/>

Casals, Josep (2020), *Crónica Crítica*, Barcelona, Editorial Anagrama

Casassas, J. (2014). *La nació dels catalans: el difícil procés històric de la nacionalització de Catalunya*. Catarroja: Afers.

Claret, J. y Santirso, M. (2014). *La construcción del catalanismo: historia de un afán político*. Madrid: Los Libros de la Catarata.

Colomer, J. (1984). *Espanyolisme i catalanisme: la idea de nació en el pensament polític català, 1939-1979*. Barcelona: L'Avenç.

Colomer, J. (2018). *España: la historia de una frustración*. Barcelona: Anagrama.

Conill, J. y Crocker D.A. (Ed.) (2003), *Republicanism y educación cívica. ¿Más allá del liberalismo?*, Editorial Comares, Granada,

Cortada, J. (1860). *Cataluña y los catalanes*. San Gervasio: Miguel Blanxart.

<https://mdc.csuc.cat/digital/collection/comercUPF/id/33754>

gestió de drets:

<http://creativecommons.org/publicdomain/mark/1.0/>

Cruells, M. (1965). *Els no catalans i nosaltres*. Barcelona: Edicions d'aportació catalana.

Culla, J. B. (1987). «*Per un nacionalisme desacomplexat*». En *El nacionalisme català a la fi del segle XX*. Vic: Eumo.

Davis, M. (juliol-agost de 2015). «La teoría perdida de Marx», en *New Left Review*, 93, pp. 55-78.

<https://newleftreview.es/issues/93/articles/mike-davis-la-teoria-perdida-de-marx.pdf>

Delgado, Luisa Elena (2014). *La nación singular: fantasías de la normalidad democrática española, 1996-2011*. Tres Cantos: Siglo XXI.

Dowling, A. (2012). *La reconstrucció nacional de Catalunya, 1939-2012*. Barcelona: Pasado y Presente.

Espasa, A. (i altres) (2009). *Fabricar l'immigrant: aprofitaments polítics de la immigració, Catalunya 1977-2007*. Lleida: Pagès.

Ferrer i Gironès, F. (2000). *Catalanofòbia: el pensament anticatalà a través de la història*. Barcelona: Edicions 62.

Fontana, J. (2014). *La formació d'una identitat: una història de Catalunya*. Vic: Eumo.

Forti, Steven; González i Vilalta, Arnau, i Ucelay da Cal, Enric (2017). *El proceso separatista en Cataluña: análisis de un pasado reciente (2006-2017)*. Granada: Comares.

Fradera, Josep Maria (2009). *Cultura nacional en una sociedad dividida: Cataluña 1838-1868*. Madrid: Marcial Pons.

Fradera, J. M. (2009b). *La pàtria dels catalans: història, política, cultura*. Barcelona: La Magrana.

Fukuyama, Francis (2004) *La construcción del Estado. Hacia un nuevo orden mundial en el siglo XXI*, Barcelona, Ediciones B Grupo Zeta.

Fukuyama, F. (1992) versió espanyola 2015, *¿El fin de la historia? Y otros ensayos*. Alianza Editorial, Madrid

Fuster, J. (19 maig 1976). «Contra el nacionalisme», *Diari Avui*.

<https://www.llibertat.cat/2015/03/contra-el-nacionalisme-30194>

García de Cortázar, F. (2018). *España, entre la rabia y la idea*. Madrid: Alianza.

Giner, S. (1998) 'Verdad, tolerancia y virtud republicana' M. Cruz, comp. *Tolerancia o barbarie* Barcelona: Gedisa, pp. 119-140.

Giner, S. (2000) 'Cultura republicana y política del porvenir' en S. Giner, comp. *La cultura de la democracia* Barcelona: Ariel, pp. 137-172. (1ª versió, en Claves, 1998).

Giner, S. (2002) 'La estructura social de la libertad republicana', en J. Rubio-Carracedo, J.M. Rosales y M. Toscano, *Retos pendientes en ética y política* Madrid: Trotta, pp. 65-86.

Greenfeld, Liah. (2005). *Nacionalismo: cinco vías hacia la modernidad*. Madrid: Centro de estudios políticos y constitucionales.

Greenfeld, Liah. (2017). *Nacionalisme i democràcia*. Barcelona: CCCB.

Guibernau, Montserrat. (2009). *Per un catalanisme cosmopolita*. Barcelona: Angle.

Lladonosa, Mariona (2013). *La construcció de la catalanitat: evolució de la concepció d'identitat social a Catalunya, 1860-1990*. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida.

Llobera, Josep R. (1996) *El dios de la modernidad. El desarrollo del nacionalismo en Europa Occidental*, Barcelona, Editorial Anagrama.

Lo Cascio, Paola. (2008). *Nacionalisme i autogovern: Catalunya, 1980: 2003*. Catarroja: Afers.

Lorenzo, Anselmo (1974). *El proletariado militante*. Madrid: Alianza.

Losurdo, D. (2014). *La lucha de clases: una historia política y filosófica*. Mataró: El Viejo Topo.

Marfany, J. Ll. (2017). *Nacionalisme espanyol i catalanitat (1789-1859): cap a una revisió de la Renaixença*. Barcelona: Edicions 62.

Maurín, J. (1935). *Hacia la segunda revolución: el fracaso de la república y la insurrección de octubre*. Barcelona: Gráficos Alfa.

Mazzini, G. (2004). *Pensamientos sobre la democracia en Europa y otros escritos*. Madrid: Tecnos.

Nadal, J. (2018). *Catalunya, mirall trencat*. Barcelona: Pòrtic.

Nin, A. (2008). *Els moviments d'emancipació nacional: l'aspecte teòric i la solució pràctica de la qüestió*. Barcelona: Base.

Núñez Seixas, X. M. (2010). *Patriotas y demócratas: el discurso nacionalista español después de Franco*. Madrid: Libros de la Catarata.

Núñez Seixas, X. M. (2018). *Suspiros de España: el nacionalismo español, 1808-2018*. Barcelona: Crítica.

Oltra, B., Mercadé, F. y Hernández, F. (1984). *La ideología nacional catalana*. Barcelona: Anagrama.

Ortega y Gasset, J. (2004). *Obras completas. Volumen V*. Madrid: Taurus y Fundación José Ortega y Gasset.

Ovejero, F. (2011). *La trama estéril: izquierda y nacionalismo*. Barcelona: Montesinos.

Ovejero, F. (2016). *La seducción de la frontera: nacionalismo e izquierda reaccionaria*. Vilassar de Dalt: Montesinos.

Oyón, J. L. y Romero, J. (eds.) (2017). *Clase antes que nación: trabajadores, movimiento obrero y cuestión nacional en la Cataluña metropolitana, 1840-2017*. Vilassar de Dalt: El Viejo Topo.

Pettit, Philip (2010). *Llibertat i govern: Republicanisme*. Barcelona, Angle Editorial

Prat de la Riba, E. (2007). *La nacionalitat catalana*. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya.

Pujol, J. (1976). *La immigració, problema i esperança de Catalunya*. Barcelona: Nova Terra.

Pujol, J. (1976b). *Una política per Catalunya*. Barcelona: Nova Terra.

Pujol, J. (1988). *Als joves de Catalunya*. Barcelona: La Magrana.

Rigol, J. (1986). *Poble i consciència nacional*. Barcelona: Edicions 62.

Riquer, B. de (2001). *Escolta Espanya: la cuestión catalana en la época liberal*. Madrid: Marcial Pons.

Riquer, B. de (2016). *Anar de debò: els catalans i Espanya*. Barcelona: Rosa dels Vents.

Romeva, Raül (2020) *Ubuntu: La república del bé comú*, Editorial Angle, Barcelona

Rovira i Virgili, A. (1999). *El principi de les nacionalitats*. Barcelona: Proa.

Rubert de Ventós, X. (1999). *Catalunya: de la identitat a la independència*, Barcelona: Empúries.

Sánchez Cuenca, I. (2018). *La confusión nacional: la democracia española ante la crisis catalana*. Madrid: Los Libros de la Catarata.

Savater, F. (1985). *Contra las patrias*. Barcelona: Tusquets.

Savater, F. (2017). *Contra el separatismo*. Barcelona: Ariel.

Schnapper, D. (2001). *La comunidad de los ciudadanos: acerca de la idea moderna de nación*. Madrid: Alianza.

Smith, Anthony D. (2001) *Nacionalismo y modernidad*, Madrid, Editorial Itsmo

Smith, Anthony D (2000a). *La nació en la Història..* Catarroja: Universitat de València /Editorial Afers.

Solé-Tura, J. (1970). *Catalanismo y revolución burguesa*. Madrid: Cuadernos para el Diálogo.

Taylor, Ch. (2014). «*Nacionalismo y modernidad*». En *Glover, Jonathan et al. Naciones, identidad y conflicto: una reflexión sobre los imaginarios de los nacionalismos*. Barcelona: Gedisa.

Termes, J. (1984). *La immigració a Catalunya i altres estudis d'història del nacionalisme català*. Barcelona: Empúries.

Termes, J.(1999). *Les arrels populars del catalanisme*. Barcelona: Empúries.

Termes, J. (2007). *La catalanitat obrera: la República catalana, l'Estatut de 1932 i el moviment obrer*. Barcelona: Afers.

Termes, J. y Colomines, A. (2003). *Patriotes i resistents: història del primer catalanisme*. Barcelona: Base.

Torra, Q. (2011). *Honorables: cartes a la pàtria perduda*. Barcelona: A Contra Vent.

Ucelay Da Cal, E. (1982). *La Catalunya populista: imatge, cultura i política en l'etapa republicana*. Barcelona: La Magrana.

Ucelay Da Cal, E.(2018). *Breve historia del separatismo catalán*. Barcelona: Editorial B.

Ucelay Da Cal, E., González i Vilalta, A. y Núñez Seixas, X. M. *Catalunya davant del feixisme (1919-2018)*. Maçanet de la Selva: Gregal.

Uriarte, E. (2003). *España, patriotismo y nación*. Madrid: Espasa Calpe

Vergés, J. (2014). *La nació necessària: llengua, secessió i democràcia*. Barcelona: Angle.

Vicens Vives, J. (1999). *Notícia de Catalunya*. Barcelona: Columna.

Ysas, P i Molinero, C.(2014), *La cuestión catalana. Cataluña en la transición española*. Barcelona, Editorial Crítica.

*****